

เทศน์เช้า วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองแกว อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เราปรารถนาดี เราต้องการคุณงามความดีกันนะ เพราะคุณงามความดี บุญกุศล บาปอกุศล ทุกคนไม่ต้องการความเป็นบาปอกุศล ทุกคนต้องการเป็นความดี วันเวลามันล่องไปทุกวันๆ นะ วันเวลามันล่องไป สายน้ำมันไหลไปแล้วมันไม่ไหลกลับ แต่เวลาถูกลมมันก็มีสายน้ำใหม่มาตลอด สายน้ำมันไหลไปแล้วไม่มีวันกลับ วันเวลามันผ่านไปแล้วเราจะเรียกหรือเอาสิ่งใด? มันเป็นไปตามวัย วัยของเด็ก วัยของคนทำงาน วัยของคนที่มีอายุ เป็นไปตามวัย

นี่วันเวลามันผ่านไปแล้ว เราจะเสียดายวันเวลานั้นก็ผ่านไปแล้ว ถ้าคนมีสติ เห็นไหม คนตื่นอยู่ กาลเวลาสิ่งใดเราจะได้ประโยชน์จากสิ่งนั้น คนหลับไหลนะ คนหลับอยู่ คนสลบอยู่ เราจะไปปลุกให้เขาตื่นขึ้นมา ให้เขารู้เหตุการณ์ในปัจจุบันอย่างเราเป็นไปไม่ได้ พูดถึงคนที่สลบไปสลไปนี่เราเห็นด้วยสายตานั้น คนเราโค่นกิเลสมันทับในหัวใจ

เกิดมาเป็นชาวพุทธพบพุทธศาสนา แล้วไม่ได้สนใจสิ่งใด ไม่ได้สนใจสิ่งใดเลย สนใจแต่ความทำมาหากินของเรา การทำมาหากินนั้นมันเป็นหน้าที่นะ คนเกิดมาต้องมีปัจจัยเครื่องอาศัย การทำมาหากินเราเหนื่อยยากไหม? เราทุกข์ยากไหม? เราเหนื่อยยาก เราทุกข์ยากเป็นธรรมดา แต่เราก็ขวนขวายเพราะเราเห็นว่าเป็นสมบัติเรา เราเห็นว่าเป็นของๆ เราใช่ไหม? แต่เวลาในทางธรรมนะ สิ่งนั้นเป็นเครื่องอาศัย มันเป็นจริงตามสมมุติ

แม้แต่ชีวิตของเรา ชีวิตของเรานี้จริงตามสมมุตินะ เวลาชีวิตอยู่เป็นของเราแน่นอน เพราะถ้ามันไม่ใช่ของเรา เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมา เจ็บป่วยขึ้นมาต้องบอกว่าไม่ใช่ของเราสิ ทำไมมันเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมามันเหยียบย่ำหัวใจล่ะ? แต่เวลามีความสุข มีความพอใจของเรา เราจะให้มันอยู่กับเรานานๆ ทำไมมันไม่อยู่ล่ะ? เห็นไหม ของนี้มันอยู่ชั่วคราวเป็นปัจจัยเครื่องอาศัย แล้วความจริงล่ะ? ความจริงมันอยู่ที่ไหน? เราจะไปหาความจริงกันนะ ความจริงไปหาที่ไหนก็ไม่มี ไปหาที่ไหน โลกนี้สรรพสิ่งนี้เป็นอนิจจัง

“สิ่งใดเป็นอนิจจังสิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์สิ่งนั้นเป็นอนัตตา”

แล้วสิ่งใดที่เป็นความจริงล่ะ? ที่เป็นอนิจจังๆ เป็นความจริงล่ะ?

ความจริง เห็นไหม เวลาเราพิจารณากัน นี่สิ่งใดเป็นอนิจจังสิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์สิ่งนั้นเป็นอนัตตา อนัตตานี้ไตรลักษณ์ญาณ เวลาเกิดไตรลักษณ์ญาณ สิ่งที่เป็นอนัตตามันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไป มันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไป แล้วมันเหลือสิ่งใด? สิ่งใดที่รับรู้แล้วแก้ไขมันขึ้นมาล่ะ? เห็นไหม สิ่งนั้นเป็นธรรม ธรรมอันนี้ไม่อยู่ในกฎของการเปลี่ยนแปลง โลกนี้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นสมมุติ นี่จริงตามสมมุติทั้งนั้นแหละ แต่สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงมี

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าค้นคว้าขึ้นมา ค้นคว้า เห็นไหม ไปเที่ยวสวน เห็นคนเกิด คนแก่ คนเจ็บ คนตาย เราต้องเป็นอย่างนั้นหรือ? มันต้องมีตรงข้าม คำว่ามันต้องมีตรงข้ามวิทยาศาสตร์พิสูจน์ไม่ได้นะ เวลาวิทยาศาสตร์พิสูจน์กัน ชีวิตนี้มาจากไหน? วิทยาศาสตร์พยายามพิสูจน์กันว่าชีวิตนี้มาจากไหน? ผิมีไหม? จิตวิญญาณมีไหม? เขาบอกไม่มี เวลามนุษย์เรา คูสิมันเป็นพลังงานเฉยๆ มันเป็นพลังงานประจุไฟฟ้า มันเป็นอย่างอื่น มันควบคุมร่างกาย เขาคิดได้แค่นั้นแหละ วิทยาศาสตร์ก็พิสูจน์กันอยู่อย่างนั้น

ชีวิตนี้มาจากไหน? นี่แล้วมันตายแล้วไปไหน? วิทยาศาสตร์พิสูจน์ได้แค่นี้ แต่เวลาในพุทธศาสนา เวลาเรามาพิสูจน์ความจริงของเราเนะ เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะตรัสรู้ธรรมขึ้นมา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประพฤติปฏิบัติขึ้นมา บุพเพนิวาสานุสติญาณ บุปเพนิวาสานุสติญาณคือระลึกถึงที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตั้งสมบุญญธิการมา จนมาเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ จนมาในการประพฤติปฏิบัติ จนมาจะรื้อค้น สิ่งนี้มันต้องมีวุฒิภาวะมา มันถึงทำให้คนเรามีความรู้สึกลึกซึ้งคิดแตกต่างหลากหลายกันมา

คนที่มีความนึกคิดแตกต่างมา เพราะมีอำนาจาสนา บุญญธิการของเก่าเขามี แต่บางคนเห็นไหม คูสิความคิดของเรา เราคิดของเราประสาเรา เราก็ว่าเราถูกต้องทั้งนั้นแหละ แล้วมีคนความคิดต่างไปจากเรา เราบอก อืม มันเป็นไปได้หรือ? มันเป็นไปได้หรือ? นี่ไง สิ่งที่มีมันผ่านมา บุปเพนิวาสานุสติญาณที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าระลึกอดีตชาติย้อนกลับไปว่า ทำไมมาเป็นเรา? ทำไมมาเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ แล้วบุพเพนิวาสานุสติญาณนี้มันก็ไม่ใช่การชำระกิเลส มันเป็นอดีตมา แล้วถ้ามันยังไม่สิ้นกิเลสไป พอจิตมันสงบมาเป็นจตุปปาตญาณ มันยังขับเคลื่อนไปข้างหน้า เห็นไหม วิทยาศาสตร์ก็พิสูจน์ไม่ได้ นี่พระพุทธเจ้ายังไม่ตรัสรู้เนะ

เราจะบอกว่าแม้แต่ฤๅษีชีไพร แม้แต่คนที่ทำความสงบของใจขึ้นมาเขาก็รู้สิ่งนี้ได้ แต่รู้สิ่งนี้ได้ รู้สิ่งนี้เพราะมันมีอยู่ ของมันมีอยู่เราถึงรู้ได้ ทุกคนมีการกระทำมา ทุกคนมีเวรมีกรรมมา มันมีอยู่ในหัวใจมันถึงรู้ได้ ปุถุชนเขาก็รู้ได้ ฤๅษีชีไพรเขาก็รู้ได้ เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะตรัสรู้ธรรมขึ้นมา เริ่มต้นขึ้นมามันก็เบิก เห็นใหม่ นี่แหวกจอกแหน แหวกสิ่งที่มันสะสมมาในหัวใจ แต่มันยังไม่เป็นความจริง มันยังไม่ใช่เป็นความจริง พอเป็นความจริงขึ้นมา เห็นใหม่ บุปเพนิวาसानุสติญาณ จุคุปปาทญาณ

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าย้อนกลับมา กลับมาในปัจจุบัน อาสวักขยญาณมันทำลายอวิชชา มันทำลายความไม่รู้ เห็นใหม่ รู้อดีต-อนาคต แต่ไม่รู้ตัวเอง รู้ว่าชีวิตนี้มาจากไหน จิตนี้มาจากไหน ถ้ามันยังเกิดยังตายอยู่ มันยังไปอีก อย่างเช่นจิตพวกเรา ความรู้สึกพวกเรา พวกเรานี่เราเกิดมาจากไหน? เราเกิดมาจากพ่อ จากแม่ แต่ถ้าเป็นทางธรรมนะเราเกิดมาจากกรรม การกระทำของเราจิตนี้มีแรงขับ มีอวิชชามันถึงมาปฏิสนธิในไข่ ในครรภ์ ในน้ำคร่ำ ในโอปปาติกะ การกำเนิด ๔ ของจิต

การกำเนิด ๔ ของจิตและอาหาร ๔ ของจิต อาหาร ๔ ของวิญญูะ มันต้องมีอาหารของมัน เห็นใหม่ สิ่งที่เป็นอดีต-อนาคตมันแก้ก็ไม่ได้ แม้แต่ปุถุชนเขาก็รู้ได้ เพราะสิ่งนี้มันมีอยู่ แต่ธรรม ธรรมที่ว่าสิ่งที่มันคงที่ ที่มันไม่มีการเปลี่ยนแปลงมันเป็นแบบใด? ถ้ามันเป็นแบบใด สิ่งที่เป็นแบบใด นี่ไงสิ่งที่เป็นแบบใด ถ้าจิตมันพิจารณาไป อาสวักขยญาณมันทำลายแล้วนี่ สิ่งที่ว่าที่ไหนมีจิตที่นั่นมีภพ ที่ไหนมีความรู้สึกที่นั่นมีสถานที่ให้กิเลสมันอาศัย

ไม่ต้องคิดนะ เฉยๆ นี่แหละ เฉยๆ นี่เป็นภพ เฉยๆ คือตอ คือพลังงาน พลังงานนี่แหละ นี่จิตเดิมแท้ที่ส่องใส จิตเดิมแท้ที่หมองไปด้วยอุปกิเลส จิตเดิมแท้ที่ส่องใส จิตเดิมแท้ที่ผู้ข้ามพ้นกิเลส แล้วมันเห็นตัวมันอย่างไร? แม้แต่นี้สัจนะ แม้แต่ความรู้สึกนึกคิดเรา เรายังรู้ไม่ได้ แล้วเราจะเห็นมันสวดยภพ มันจะเห็นอวิชชา เห็นการนอนเนื่อง เห็นต่างๆ นี่ไงเวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นี่อาสวักขยญาณมาทำตรงนี้ต่างหากละ

พอทำตรงนี้ต่างหากขึ้นมา เห็นใหม่ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่า

“ในบรรดาสัตว์ ๒ เท้า ตถาคตประเสริฐที่สุด”

ในบรรดาสัตว์ ๒ เท้า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประเสริฐที่สุด ประเสริฐเพราะว่า ได้เจาะฟองไข่อวิชชาออกมา ในหัวใจได้ทำลายความไม่รู้ ความปิดกั้น ความหมักหมมในใจจน ผ่องแผ้ว แล้วพิจารณาชำระจนสิ้นกิเลสไปเป็นองค์แรกใจ เป็นองค์แรก

นี่ในบรรดาสัตว์ ๒ เท้าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประเสริฐที่สุด แล้วเราเป็นชาว พุทธนะ เราเป็นสัตว์มนุษย์ เราเป็นสัตว์ประเสริฐ เราเลือก เห็นไหม นี่ปู่ ย่า ตา ยายของเราเลือก นับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาสอนลงมาสู่ที่ความรู้สึกในหัวใจของเรา ในความรู้สึก นึกคิด เพราะในความรู้สึกนึกคิดนี้เป็นตัวเริ่มต้นที่จะทำดีทำชั่ว แล้วความรู้สึกนึกคิดนี้เรามีสติ เรามีปัญญาของเรา เราถึงแสวงหาในตัวของเรา

ทรัพย์สมบัติมันอยู่ที่บ้าน ทรัพย์สมบัติเราเก็บไว้ในธนาคาร มันเป็นทรัพย์สมบัติ ภายนอก แต่ทรัพย์สมบัติภายในของเราก็คือความอบอุ่น ความอบอุ่น ความร่มเย็น ความผ่องแผ้ว ไม่มีสิ่งใดก็คิดขวางในใจ ในใจของเรามันมีแต่ความลึกลับสงสัย มันมีแต่ความผิดพลาด มันจะมี สมบัติมากน้อยแค่ไหนมันก็ผิดพลาดใจ สิ่งผิดพลาดนี้ธรรมชาติจะมาแก้ไขตรงนี้ ถ้าธรรมชาติมาแก้ไข ตรงนี้นะ เรามีสติปัญญาของเรา มีสติปัญญา เราเป็นคนตื่นอยู่ ถ้าคนตื่นอยู่มันจะรับรู้สิ่งนี้ ถ้าเรา เปิดใจออกมา

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศนาว่าภรรยานะ มิจฉาทิฏฐิต่างๆ เขาบอกว่า “องค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศนาว่าภรรยานี้ประเสริฐมาก” เหมือนหงายของที่คว่ำอยู่ใง ของที่ คว่ำอยู่ ภาชนะที่คว่ำอยู่ ฝนตกขนาดไหน อากาศขนาดไหน มันจะไม่ได้สิ่งใดเลย แต่ภาชนะนั้น ได้หงายขึ้นมาแล้วนะ ฝนตกแดดออกมันจะใส่สู่ภาชนะนั้น

หัวใจที่มันปิดกั้น คนเราที่หลับไหล กิเลสตัดหาความทะยานอยากที่มันครอบงำอยู่ พุด เท่าใด ฟังเท่าใดมันก็ไม่รู้เรื่อง แต่ถ้าได้หงายภาชนะขึ้นมา เปิดหัวใจขึ้นมา สิ่งที่เราได้ยื่นขึ้นมา นั้นเอาไปไตร่ตรอง

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพูดสอนถึงนักปฏิบัตินะ “กาลามสูตร ไม่ให้เชื่อ แม้แต่คนสอน ไม่ให้เชื่อใครๆ ทั้งสิ้น” เพราะสิ่งนั้นมันเป็นโวหารออกมาจากผู้รู้ แต่ถ้าเวลา ปฏิบัติขึ้นมามันเป็นความจริงของเรา ให้เชื่อการปฏิบัติของเรา เชื่อประสบการณ์ของเรา เชื่อ ความจริงของเรา แล้วความจริงของเรามันอยู่ที่ไหนล่ะ? ถ้าเรตื่นขึ้นมา เราถึงเท่ากับหงาย

ภาชนะของเรา เปิดหัวใจเราขึ้นมา แล้วสิ่งที่เราได้อินได้ฟังนั้นเอาไปไตร่ตรอง อย่าเชื่อ เอาไปไตร่ตรองว่ามันจริงหรือมันไม่จริง

แล้วเรามองไปทางโลกสิ คนที่เขาหลับไหลไป ชีวิตของเขาเป็นแบบใด? แล้วเราก็ก็นอนหลับไหลไปกับเขา เวลาเราหลับไหลไปกับเขา เรารู้ว่าสิ่งนี้ประเสริฐ เข้าสังคมไหน เข้าชมรมไหน เรารู้ว่าสิ่งนี้ประเสริฐ สิ่งนี้ดีงามทั้งนั้น แต่พอเราตื่นขึ้นมาซะ สมบัติบ้า มีแต่ความบ้าคลั่ง อยากได้สิ่งใด อยากแสวงหาสิ่งใดก็พยายามชวนชวายให้ได้มา แต่ในหัวใจของเรา สิ่งที่มีมันเป็นความสงบระงับในใจ เห็นไหม สิ่งที่เป็นความบ้าคลั่ง บ้าคลั่งเพราะอะไร? เพราะมันมีทิฐิมานะ มีการแข่งขัน มีการต่างๆ แล้วเราปฏิบัติมีการแข่งขันไหม?

เวลาธรรมกับกิเลสมันแข่งขัน ใครที่ปฏิบัติไปแล้วจะรู้สึก แล้วจะขำนะ ขำในความรู้สึกของตัวเอง เวลามันทำไม่ได้ ทำไม่เป็น มันอึดอั้นนะ มันอึดอั้นตันใจเต็มทีเลย เวลาประพฤติปฏิบัติไป เวลามันได้ผลขึ้นมามันปลอดโปร่ง มันโล่งโล่ง มันมีความสุข มันมีความระงับ มันมาจากไหนล่ะ? นี่ไงมันมาจากผู้ที่ประสพการณ์ของใจ เวลากิเลสกับธรรมมันแข่งขันกัน เวลากิเลสชนะ กิเลสมันต้องการให้เราหลับไหลอยู่ในอำนาจของมัน มันทำให้เราหลับไหลมา เกิดตายๆ มา ไม่มีต้น ไม่มีปลาย ไม่มีต้นว่าเริ่มต้นที่ไหน? แล้วไม่มีที่สุดกระบวนการมันที่ไหน

ในปัจจุบันนี้เรารู้ว่าเราทุกข์มาก เราอยากประพฤติปฏิบัติ เราอยากจะพ้นจากทุกข์ นี่คือชาติหนึ่ง นี่แล้วมันจะเวียนตายเวียนเกิดไปนะ ไม่มีต้นและไม่มีปลาย ไม่มีกำหนดขอบเขตของมัน จนกว่าเมื่อไหร่เราตื่นขึ้นแล้วเราพยายามประพฤติปฏิบัติของเรา เรามีปัญญาของเรา เรามีสติปัญญาของเรา แล้วเราหาสถานที่สมถกรรมฐาน ฐานที่ตั้งแห่งการงาน สมถกรรมฐานคือสัมมาสมาธิ สัมมาสมาธิคือฐิติจิต ฐิติจิตคือปฏิสนธิจิต ปฏิสนธิจิต ปฏิสนธิวิญญานเป็นผู้จัดลงกำเนิด ถ้างัดกำเนิด นี่ไงตัวเกิดตัวตาย

ถ้าจิตเราเข้าไปสู่สมถกรรมฐาน มันจะมีฐานที่ตั้งการงานของมัน ถ้ามีฐานที่ตั้ง งานของใจนะ ตอนนี้อยู่แต่เราของใจ ไม่มีงานของใจ งานของใจคือสัญญาอารมณ์ สิ่งที่เป็นความรู้สึกนึกคิดเกิดจากใจไม่ใช่ใจ ความรู้สึกนึกคิดเรานี้เกิดจากใจไม่ใช่ใจ มันเป็นเงา มันเป็นสัญญา มันเป็นอารมณ์ทั้งนั้น จิตสงบระงับเข้ามา สงบระงับจากอารมณ์เข้ามา เข้าไปสู่ความรู้สึกของมัน ความรู้สึกของมันคือสมถกรรมฐาน คือฐิติจิต ฐิติจิตใช้ปัญญาใคร่ครวญของมัน ใคร่ครวญในความทิฐิมานะ ในความเห็นของใจนั้น

ถ้าใจนั้นมีทิฐิมานะ ในความเห็นผิคนั้นมันพิจารณาใคร่ครวญของมัน จนมันปล่อยวางของมัน จนกว่ามันจะขาดของมัน เห็นไหม ถ้าสังโยชน์ขาด สักกายทิฐิความเห็นผิของกายมันขาดไป นี่ใจมันมีต้นมีปลายแล้วไง พระโศดาบัน เกิดอย่างมากอีก ๗ชาติเท่านั้น อย่างมากอีก ๗ชาติเท่านั้น กับที่ไม่มีต้นไม่มีปลาย มันเวียนตายเวียนเกิดอยู่นี่ไง สิ่งที่ยืนตายเวียนเกิดอยู่นี่ เพราะมันหลับไหลอยู่ในอำนาจของกิเลส ฉะนั้น สิ่งที่เราทำ เรามาฟังธรรมกัน สิ่งนี้มีคุณค่าไหม

ทรัพย์สมบัติภายนอก ไปวัดใช่ไหม? เขาว่าวัดไหนเจริญรุ่งเรือง ก็โบสถ์วิหารจะมีความหรูหรา มีความสะดวกสบาย แต่ถ้าไปวัดปฏิบัติ วัดคือวัดหัวใจ วัดคือข้อวัตร วัดคือกตिका วัดคือสิ่งที่เรานึกคิดว่าเราสงบเสงี่ยม เราเรียบร้อย เราควบคุมใจเราได้แค่ไหน นี่คือวัดปฏิบัติ ถ้าเราวัดปฏิบัติมันจะปฏิบัติที่ใจ ถ้าไปวัด วัดหัวใจของเรา หัวใจเรามันพองโต หัวใจเรามันเผลอ มันหงามันหยอ นี่วัดหัวใจของเรา ถ้าเรากำหนดวัดหัวใจของเรา เราเข้าใจของเรา หัวใจของเรามันเป็นนามธรรม แล้วควรจะทำมันอย่างไร มันต้องมีที่เกาะเกี่ยวให้เป็นสิ่งที่จิตมันได้สงบระงับ

ฉะนั้น เราถึงต้องกำหนดพุทโธ พุทโธ พุทโธ พุทธานุสติ ระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในบ้านของเรา ปู่ ย่า ตา ยายก็เป็นประธานในบ้าน ในตระกูลของเรา เราเป็นชาวพุทธนะ ศาสดา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในบรรดาสัตว์ ๒ เท้า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประเสริฐที่สุด! เรากำหนดพุทโธ พุทโธระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ระลึกถึงศาสดาของเรามันมีบุญคุณไส

ทางโลกเขาก็บอก “เด็ดดอกไม้สะเทือนถึงดวงดาวนะ”

หลวงตาบอกว่า “พุทโธสะเทือนสามโลกธาตุ”

จิตนี้เคยเกิดในกามภพ รูปภพ อรูปภพ เรากำหนดพุทโธ กำหนดถึงจิต จิตนี้สะเทือนสามโลกธาตุ สะเทือนหัวใจของเรา หัวใจของเราสะเทือนสามโลกธาตุ เรากำหนดพุทโธ พุทโธให้มีที่เกาะไว้ แต่เรามองข้ามกัน พุทโธไม่มีปัญญา พุทโธมันเครียด พุทโธต่างๆ เราระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ระลึกถึงศาสดาของเรา ระลึกถึงผู้ที่มีพระคุณในการวางวัฒนธรรม ประเพณีในชาวพุทธ แล้วเรามาเกิดในวัฒนธรรมประเพณีที่มีความสงบระงับ มีอิมสยาม ยัมจากหัวใจ ยัมจากความรู้อีกนึกคิด มีความจริงใจต่อกัน

นี่สิ่งที่เรามาเกิด องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าวางวัฒนธรรมไว้ให้เรามาเกิด มีบุญคุณกับเราไหม? แล้วเราระลึกถึงพุทธโศ พุทธโศจะมีบุญคุณไหม? ถ้าเราระลึกได้ เราใช้ปัญญาได้ เราจะเห็นคุณค่าของคำว่าพุทธโศ

หลวงตาบอกว่า “พุทธโศสะท้อนสามโลกธาตุ”

ถ้าเรากำหนดพุทธโศมันสะท้อนหัวใจของเรา ถ้ามันสะท้อนหัวใจ คนๆ นั้นเป็นผู้ที่มีอำนาจวาสนา ก็เลสมันอยู่ที่หัวใจของเรา มันจะทำให้เราหลบไหลไปในอำนาจของมัน เราใช้สติปัญญาของเรากำหนดพุทธโศจนสะท้อน จนมันรู้สึกตัวของมัน มันจะตื่นขึ้นมา ถ้าตื่นขึ้นมา หัวใจดวงนี้มีคุณค่า เพราะหัวใจดวงนี้มันจะแก้ไขมัน มันจะดูแลมัน มันจะรักษามัน

“อตุตา หิ อตุตโน นาโถ คนเป็นที่พึ่งแห่งตน”

ใจดวงนั้นจะแก้ไขใจดวงนั้น ใจดวงนั้นจะพ้นจากกิเลส ใจดวงนั้นจะมีวุฒิภาวะ ใจดวงนั้นจะประเสริฐขึ้นมาจากที่เราเป็นชาวพุทธ เอวัง